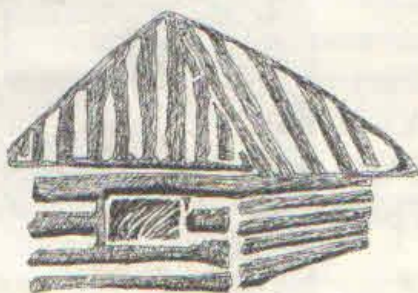

ZÁCHRANA SENNÍKOV SEVEROVÝCHODNÉHO SLOVENSKA

1988-1998

Ciel projektu:

Záchrana unikátnych drevených stavieb, typických pre ľudovú architektúru severovýchodného Slovenska. Súčasne ukážka spoluexistencie človeka a horskej prírody a pomoc miestnemu obyvateľstvu v Levočských vrchoch.

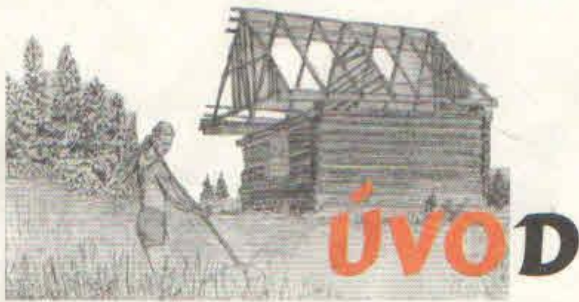
Lesoochranárske zoskupenie VLK

082 13 Tulčík 27

tel./fax: 091 - 941 488, email: wolf@vadium.sk

Friends of the Earth
Les Amis de la Terre
Amigos de la Tierra

Obce ležiace na rozhraní Šariša a Spiša vznikali v 13. a 14. storočí valašskou a nemeckou kolonizáciou. Oblasť, v ktorej boli zakladané, má horský charakter s hlbokými jedľovo-bukovými lesmi a súvislými horskými lúkami v nadmorskej výške od 400 m.n.m. do 1000 m.n.m. Miestne obyvateľstvo sa stáročia živilo poľnohospodárstvom, prácou s drevom a chovom dobytka. Úspešný chov dobytka závisel od životaschopnosti a udržiavania horských lúk. Ich niekoľkostoročné obhospodarovanie viedlo k vzniku unikátnych drevených stavieb, senníkov (v miestnom dialekte „stodulky“), ktoré slúžili na celoročnú úschovu nakoseného sena priamo na horských lúkach. Seno sa potom v prípade potreby zväžalo v zimných mesiacoch na saniach dole do dedín.

„Stodulky“ predstavovali významnú časť hmotnej i duchovnej kultúry ľudu žijúceho na Spiši i Šariši a boli dôkazom, že v prírode môže človek existovať bez toho, aby významne narúšal prirodzené biotopy.

Po roku 1950, keď došlo na Slovensku k tzv. „kolektivizácii“ poľnohospodárstva, prestávalo postupne miestne obyvateľstvo kosť horské lúky a senníky „stodulky“, prestali byť z tohto dôvodu používané.

V roku 1980 existovali v celom spišsko-šarišskom regióne už len dve doliny so zachovalými

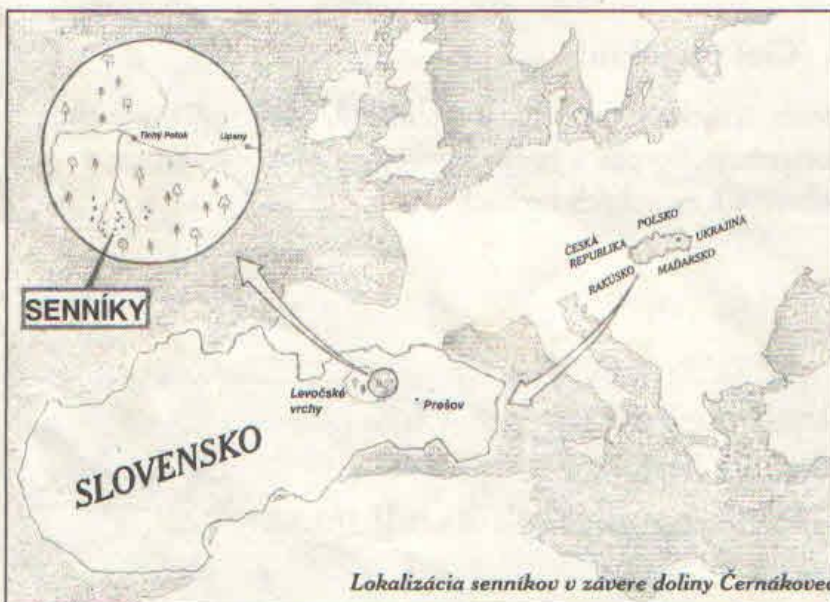
senníkovými dedinami, dolina Čierneho močiara nad dedinou Nižný Slavkov (okolo 30 senníkov) a dolina Černákovec nad dedinou Tichý Potok (22 senníkov).

V tomto období sa skupina ľudí, z ktorej vzniklo neskôr Leso ochrannárske zoskupenie VLK, rozhodla podniknúť rozhodné kroky k záchrane dedičstva našich otcov.

Kedže Pamiatkový ústav aj Krajský ústav štátnej ochrany prírody odmietli finančnú i odbornú pomoc, museli sme hľadať riešenie sami.

Senníková dedina v doline Čierneho močiara, rok 1980.

Lokalizácia senníkov v závere doliny Černákovec

PRIEBEH PROJEKTU

Po niekoľkoročnej príprave, štúdiu ešte existujúcich stavieb, zháňaní archívnych materiálov, sme v roku 1988 začali s praktickou opravou senníkov v doline Černakovce nad dedinou Tichý Potok (nazývanej v minulosti „Štelbach“, preto aj celý projekt niesol interné pomenovanie „Štelbašské senníky“).

Filozofia záchrany senníkov mala niekoľko základných bodov:

- Dôležitá a časovo naliehavá je okamžitá oprava senníkov, nie riešenie zložitých a prepletených vlastnícko-právnych vzťahov (čo po nás požadovala štátna ochrana prírody).

Toto rozhodnutie sa ukázalo ako nesmierne strategické. Senníky sme opravovali napriek tomu, že nepatrili ani nám ani štátu, i napriek počiatočnému nepochopeniu miestneho obyvateľstva, ktoré v tej dobe už neverilo v návrat tradičného obhospodarovania horských lúk. Desiat rokov, ktoré ubehli od tej doby, nám dali za pravdu. V doline Čierneho močiara, druhej lokality výskytu senníkov, už neexistuje ani jeden tradičný senník! Nad dedinou Tichý Potok je štrnásť nami opravených senníkov a obyvatelia, pomaly vracajúci sa k tradičnému chovu dobytka, začínajú zväzať seno zo senníkov, ktoré sme tam nažosili počas letných brigád.

- Finančná pomoc od štátnych alebo iných organizácií (písal sa rok 1988!) sa nedá očakávať, rozpočet rekonštrukcií musí byť úmerný finančným možnostiam dvadsiatich až tridsiatich dobrovoľníkov.

To, že máme vrázať vlastné peniaze do niečoho, čo nám nepatrí a patriť nebude, bolo v začiatkoch projektu predmetom dlhých debát. Ich výsledkom bola nielen výchova vlastných členov k nesebeckosti ale aj prelomenie istej psychologickéj bariéry medzi miestnymi občanmi a nami. Dokonca posledný rok opráv sme už mali ponuky o spolufinancovanie rekonštrukcie aj od občanov z Tichého Potoka.

- Použijú sa len tradičné technológie a materiál z miestnych zdrojov.

Samozrejmosť, ku ktorej sme boli prinútení (tak ako pôvodní stavitelia pred desiatkami rokov) nie z dôvodov dodržania kultúrnej čistoty objektov, ale len z finančných dôvodov.

Technológia opráv sa rokmi vyvíjala, ale v zásade bol postup približne rovnaký. Pred opravou sme v niektorej dedine pod Levočskými vrchmi (Brezovica, Široké, Oľšavica) spolu s miestnymi obyvateľmi prichystali 6m³ až 10m³ jedľových alebo smrekových dosiek, ktoré sme v prvých rokoch vynášali na horské lúky na vlastných chrbtoch, neskoršie nám ich vyvážali dedinčania. Myslienku krásnych šindľových striech sme pre nedostatok financií opustili.

Samotné opravy, ktoré spočívali v náhrade zhnitých brvien zdravými, spolu s kompletnou výmenou strechy a jej konzerváciou, sme robili počas víkendov. Od roku 1992 sme k víkendovkám pridali aj letný týždňový tábor, ktorý sa stal už tradíciou. Počas týchto táborov bolo možné opraviť až dva senníky, čo umožnilo za desať rokov zachrániť štrnásť senníkov. Súčasťou letných táborov je aj tradičné kosenie, ktorého vedľajším efektom je záchrana krásnej horskej rastliny ľalie cibulkonosnej (*Lilium bulbiferum*), ktorá z rezervácie Bišár (vyhlásenej práve na ochranu ľalie) prakticky vymizla.

Dôležitosť a naliehavosť našej aktivity po niekoľkých rokoch práce zdôrazňoval, bohužiaľ, čoraz väčší počet rozpadnutých senníkov, na opravu ktorých nám už nezostávali časové a kapacitné

možnosti. Pôvodný počet senníkov v tejto oblasti 22 sa za desať rokov trvania projektu zmenšil na nami zachránených 14. Pritom ešte v roku 1988 boli všetky stavby v rovnakom technickom stave.

K opravám neskôr pribúdali na táboroch prvky z terénnych seminárov „Gaia - náš domov“, kde si lektori budúcich osemdňových pobytov v lese mohli v praxi vyskúšať reakcie aktivistov na ich snahy priblížiť im rozmanitosť a zložitosť ríše rastlín, hviezd, lesa, cicavcov alebo vtákov. Z akcie malej skupiny lesoochranárov sa za tie roky stalo podujatie, ktoré navštevujú účastníci aj z Českej republiky alebo dokonca i zo Škótska. Škótskemu absolventovi záchrany „štelbašských“ senníkov v roku 1996, Robinovi Riggovi, sa tak zapáčila činnosť Lesoochranárskeho zoskupenia VLK, že ostal na Slovensku vypomáhať našej skupine do dnešných dní.

Od roku 1995 si občania z dedín Tichý Potok a Torysa začali zväzovať vlastnými prostriedkami seno pre dobytok. Cieľ celej akcie sa začal naplňovať.

Pohľad na jadro sennikovej dediny po Bišárom.

V roku 1997 bol pôvodne týždňový tábor predĺžený na dvojtýždňový a jeho účastníci pomáhali prvý týždeň povodňou postihnutej obci Tichý Potok. Oprava dosiaľ posledného, štrnásteho senníka, prišla na rad až potom, ako účastníci tábora pomohli zmierňovať následky záplav. Mimoriadne cenená bola pomoc starším ľuďom pri čistení zaplavených pivníc.

A tak sa symbolicky záchrana „štelbašských“ senníkov začala posledný rok v „štelbašských“ pivniciach.

Finančný rozpočet				
rok	počet odpracovaných hodín	cena materiálu	vlastné finančné zdroje	sponzorské príspevky
1988	750	5 000.-	5 000.-	0
1989	800	6 500.-	6 500.-	0
1990	800	6 000.-	6 000.-	0
1991	1400	10 000.-	10 000.-	0
1992	1300	9 000.-	9 000.-	0
1993	1600	9 000.-	9 000.-	0
1994	1800	12 000.-	12 000.-	0
1995	2000	8 000.-	8 000.-	0
1996	2200	12 000.-	12 000.-	0
1997	4000	12 000.-	12 000.-	15 000.-
spolu	16 650	89 500.-	89 500.-	15 000.-

Za pomoc ďakujeme týmto sponzorom: Pivovar Šariš a.s., Milk Agro s.r.o., Sabinov, Alfa Bio s.r.o. Banská Bystrica

ZÁVER

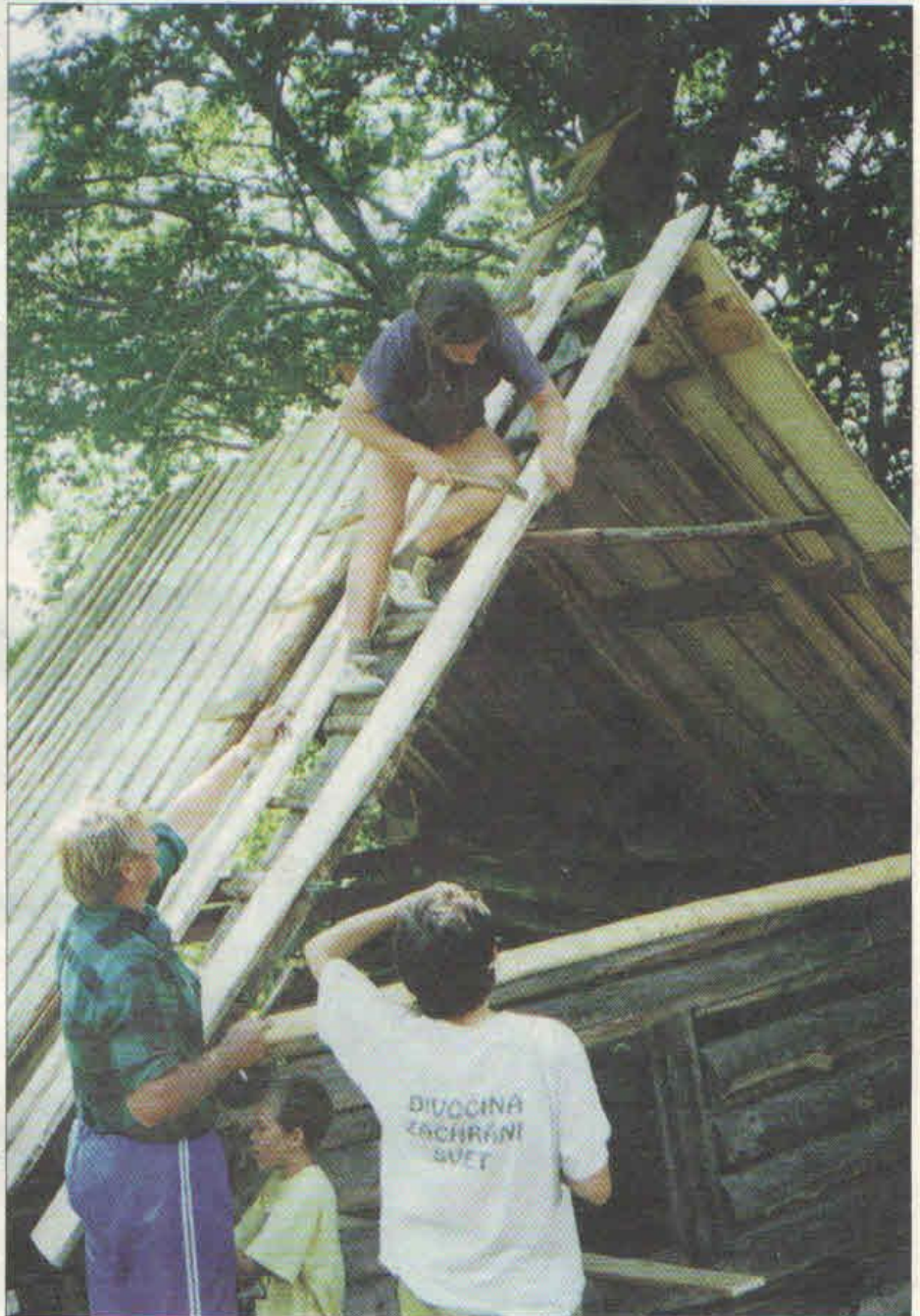
Dávno predtým, ako sa oblasť pri obci Tichý Potok stala centrom pozornosti médií, začala skupina nadšencov aj proti vôli štátnych orgánov a len za vlastné peniaze opravovať „cudzí“ majetok. Pokračovala v tom aj po zmene politickej situácie a napriek množstvu kvičích hlasov. Výsledkom je štrnásť zachránených senníkov, ktoré prežijú ešte desiatky rokov, dôvera miestneho obyvateľstva v „podivné“ občianske združenia, ľúky s kvitnúcou ľaliou cibulkonosnou a v neposlednom rade aj noví aktivisti, ktorí doplnili naše rady.

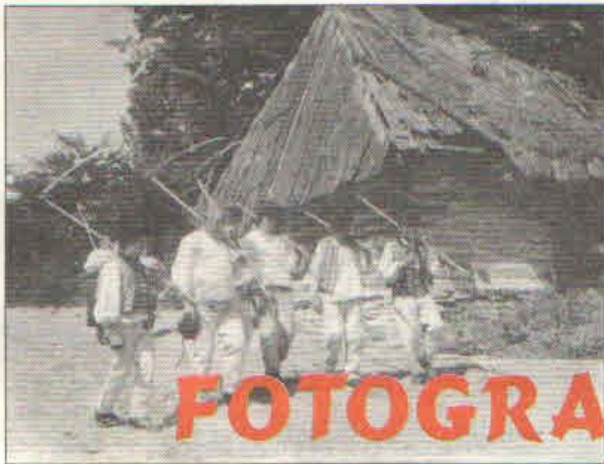
Na opravu čaká už len niekoľko posledných senníkov a potom začneme v Čergovskom pohorí s výstavbou drevenice, ktorá bude slúžiť ako administratívne centrum Leso-ochranárskeho zoskupenia VLK.

Desať rokov opráv „stodulok“ dokázalo, že riešenie problémov nie je zakliate v dostatku peňazí alebo v blahovôli úradníkov, ale len a len v nás, obyčajných ľuďoch, občanoch tejto krajiny.

Každá zachránená stavba v Levočskom pohorí mala svoj príbeh, svojich vlastných staviteľov i ochrancov. Každá z nich nás naučila veľmi veľa o umení našich predkov, o krajine v ktorej žili i o ich vzťahu k nej.

Dúfame, že sme touto prácou umožnili zažiť v budúcnosti tieto pocity i našim deťom a deťom našich detí.

Motto:

Ludí treba posudzovať podľa činov a nie podľa rečí.

FOTOGRAFICKÁ PRÍLOHA

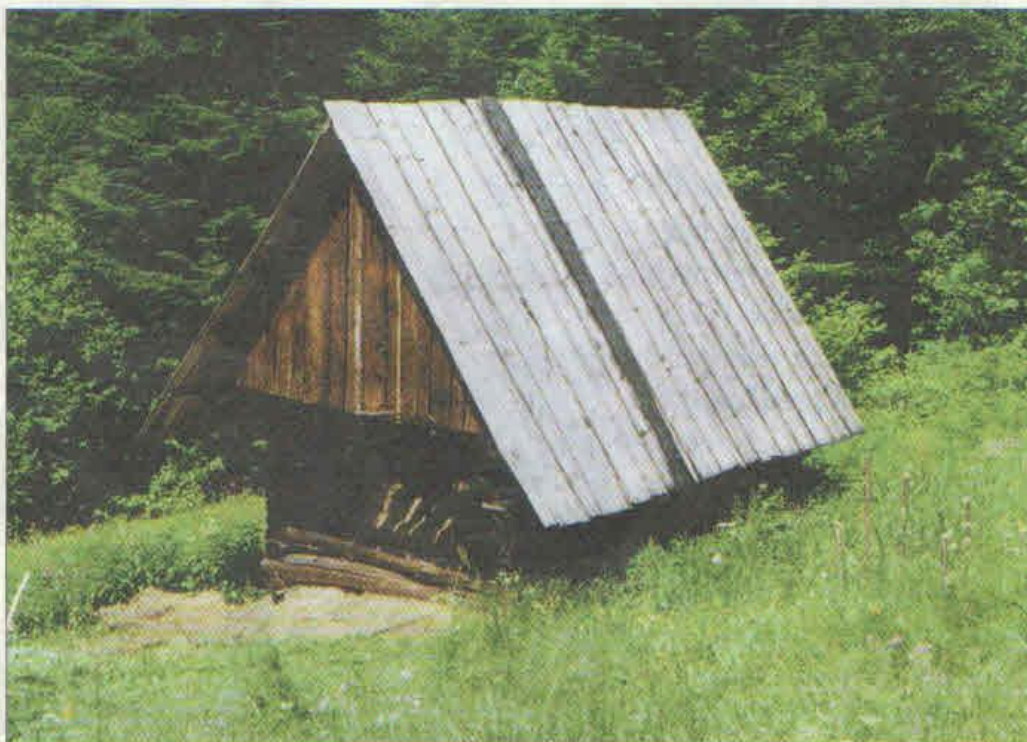
SENNÍK Č.1

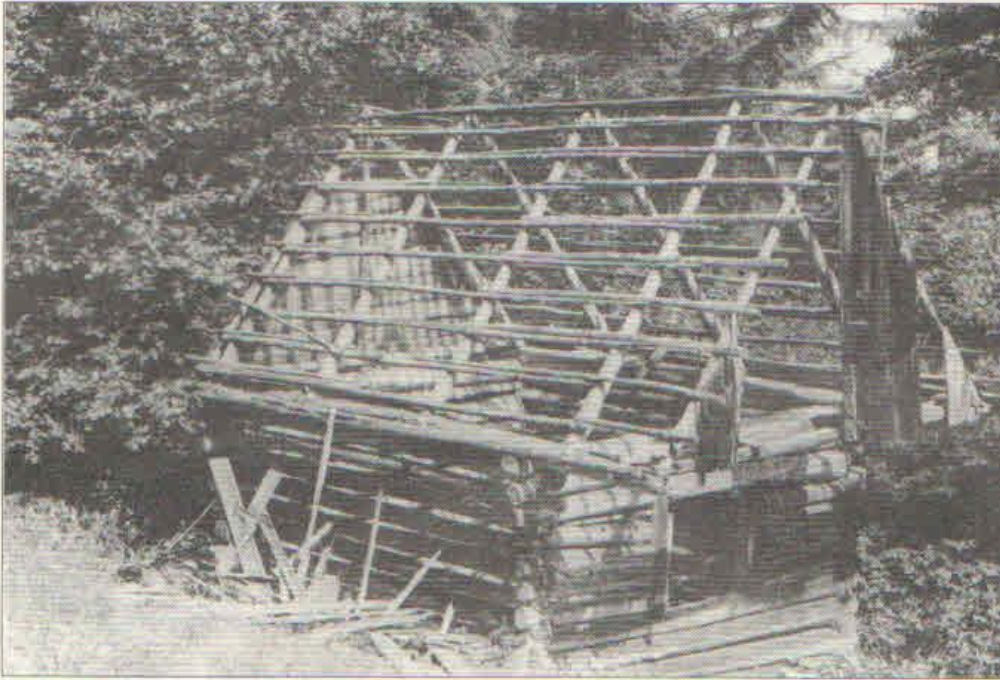
Prvý opravený senník sme stihli zrenovovať za jeden jediný víkend v roku 1988, ale príprava na jeho opravu trvala celý rok.

Medzi ostatnými senníkmi je unikátny tým, že pod ním tečie potôčik a že obrovské devätsily ho objímajú pod prírodnou rezerváciou Bišár.

SENNÍK Č.2

Základný senník, pri ktorom boli dlhé roky naše hlavné tábory. Za pozorosť stoja tri nenápadné palice vpravo od neho. Ich účelom je zachrániť chránenú ľaliu cibulkonosnú (*Lilium bulbiferum*) pred koscami - začiatočníkmi. Lalie sa pri senníku objavili až po niekoľkých rokoch nášho kosenia.

Rekonštrukcia začína zhadením strechy a výmenou zhnitých brvién. V tomto štádiu opravy vyzerá senník č.3 vo veľmi dezolátnom stave. Po rýchlej a obľúbenej etape opravy - kladení novej strechy, drevená stavba radikálne zmení svoj výzor. Tento senník je navyše známy veľmi častým výskytom osích hniezd.

Správna orientácia dosiek pri kladení na strechu je veľmi dôležitá.

Slnko v spolupráci s nevhodne položenými letokruhmi na doske dokáže ohnúť dosku nevýhodným smerom a spôsobiť, že dážď si nájde cestu na uložené seno.

Delenie niekoľkých kubičkov dosák ľudskou silou je len zdanlivo ľahká práca. Pri prvých desiatich doskách sa dá ešte usmievať, ale keď prichádza na rad stodvadsať, po úsmeve väčšinou niet ani stopy.

Na druhý deň je ale všetko zabudnuté a radosť z opravenej strechy je o to väčšia, že na to nebol potrebný ani gram benzínu a ani kilowathodina elektrickej energie.

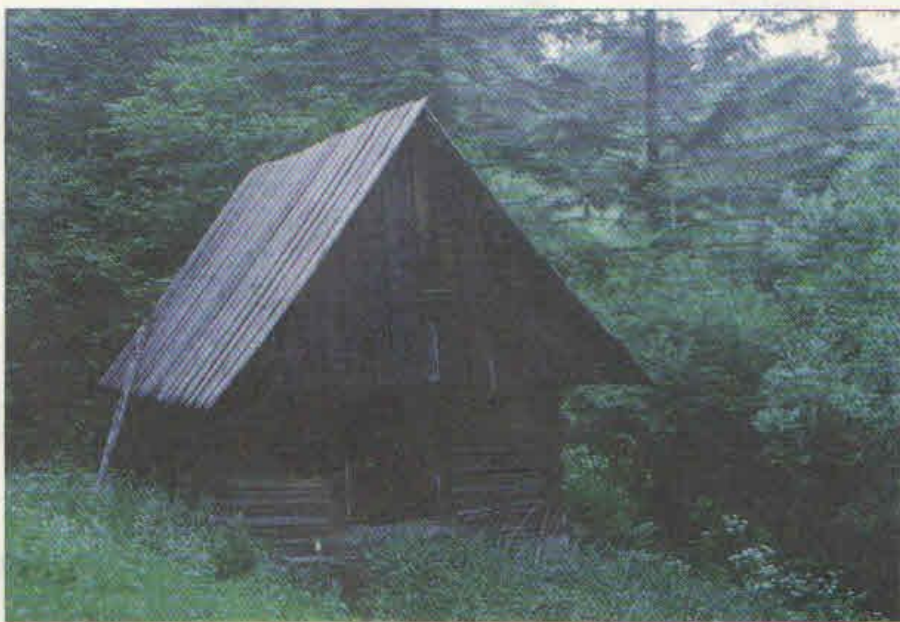

Inštalácia dosiek na strechu a jej konečná impregnácia je vždy najrýchlejšou a najradostnejšou prácou, pretože počas niekoľkých hodín sa zo zrúcaniny stáva úhladná drevená stavbička.

SENNÍK Č.3

A takto vyzerá senník po definitívnych úpravách.

Zaujímavosťou tohto je piata najväčšia jedľa prešovského okresu, ktorá rastie v jeho blízkosti, i množstvo nádherného jedlového prirodzeného zmladenia, ktoré je pred senníkom na malej lúčke.

SENNÍK Č.4

Na hrebienku pod kopcom Bišár je skoro vždy veterno, s množstvom horizontálnych zrážok a tak tento senník musel byť mimoriadne dobre chránený pred nepriazňou vlhkého počasia.

Napriek tomu je to senník, ktorý najčastejšie obývajú pútnici, ktorí tade tiahnu začiatkom júla na cirkevné slávnosti do Levoče.

SENNÍK Č.5

Tento senník sme najprv museli niekoľko hodín oslobodzovať zo zajatia šípových krov a egrešov ako Šípkovú Ruženku.

Možno práve táto ochrana spôsobila, že mal aj po dlhých rokoch dažďov ako jeden z mála senníkov zdravé brvná v svojich stenách.

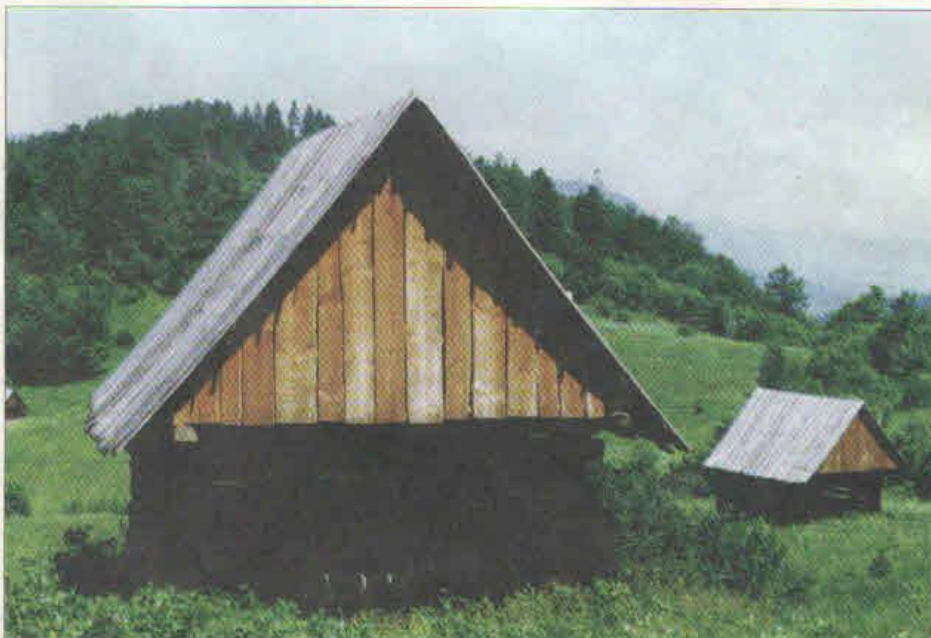
Senník je známym nosičom červenej značky označujúcej turistický chodník z dediny Tichý Potok na Bišár.

SENNÍKY Č.5 A Č.6

Dvojica senníkov, ktorá bola opravená počas jedného tábora.

Sú umiestnené priamo uprostred biotopu, ktorý obýva chrapkáč poľný (*Crex crex*), v Európe druh mimoriadne ohrozovaný extenzívnym poľnohospodárstvom.

Svojím intenzívnym nočným chrapkaním nedáva spať brigádnikom celé noci.

SENNÍK Č.7

Jedine pri tomto senníku dochádza k obávanému vandalizmu. Jeho predný štít pravidelne ničia poľovníci, ktorí povalu senníka využívajú ako posed, z ktorého strieľajú všade hojné (zatiaľ) srnce a srnky.

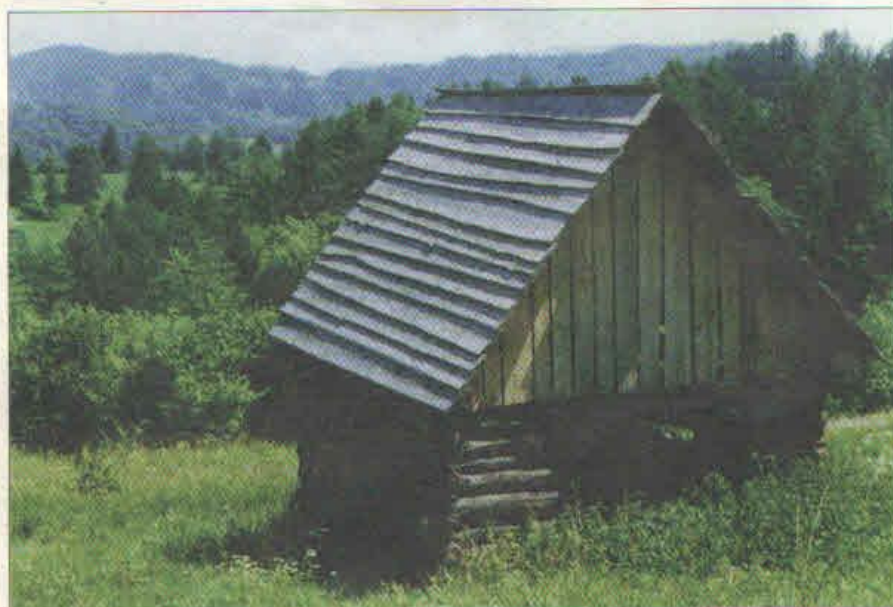
Zatiaľ poľovné združenia neprispeli na záchranu senníkov. Ale kto vie?

SENNÍK Č.8

Jediný senník, na ktorom bolo možné dočasne ponechať šindlovú strechu a opraviť len štíty a vymeniť zhnité brvná.

Pred týmto senníkom sme mali najkrajšie astronomické pozorovania, spestrené húkaním mladých sov dlhochvostých (*Strix uralensis*), ktoré hniezdia v jeho blízkosti.

SENNÍK Č.9

Prvý senník, na ktorom sme použili vododorovnú inštaláciu strešných dosiek. Tá má zlepšiť izolačné vlastnosti strechy. Nevýhodou je väčšia spotreba materiálu.

Vedľa senníka je každoročne množstvo dier vyhrabaných včelárom obyčajným (*Pernis apivorus*), ktorého si väčšina ľudí mylí s myšiakom.

SENNÍK Č.10

Senník, na ktorom sme pre nedostatok dostatočne dlhých dosiek boli nútení použiť kombinovanú, vodovne - zvislú montáž drevenej krytiny.

V tomto prípade to nie je na závalu, pretože zvislé dosky kryjú len vstupnú časť senníka.

SENNÍK Č.11

Senník, ktorý má dvojnásobnú dĺžku oproti ostatným v jeho okolí. Bol využívaný dvoma majiteľmi, a tak je v polovici rozdelený lieskovými tyčami a ako jediný senník z tých, ktoré sme opravovali, má vstup z dvoch strán.

Problém dvoch majiteľov sa pri iných senníkoch riešil len oddelením sena jedlovou čačinou.

SENNÍK Č.12

Najzachovalejší senník vôbec, na ktorom stačilo vymeniť len strechu. Spolu s trinástym senníkom ležia v centre nového tábora, ktorý je využívaný od roku 1995.

Je to jeden z troch senníkov, ktoré majú okrem úložnej plochy pre seno aj drevené plošiny, ktoré sa využívajú na spanie. Normálne sa tomu bránime, pretože nechceme, aby sa zo „stodolok“ stali turistické nocľahárne, a tak sa vyhýbame všetkým úpravám, ktoré by uľahčovali pohodlné spanie. V prípade týchto troch senníkov sme len obnovili historickú konštrukciu z päťdesiatych rokov tohto storočia.

SENNÍK Č.13

Záverečné práce sleduje väčšina brigádnikov pokojne z trávy. Je to dané tým, že na dokončovacie práce môžu vyliezť na strechu z bezpečnostných dôvodov len dve dvojice.

Tento senník sme zachránili v hodine dvanástej, zatiaľ len opravou strechy. V roku 1998 nás na ňom čaká náročná výmena brviien na všetkých stenách.

SENNÍK Č.14

Doteraz posledný opravený senník je zaujímavý tým, že počas jeho opravy v roku 1997 strhli vlci v jeho blízkosti jedného srnca.

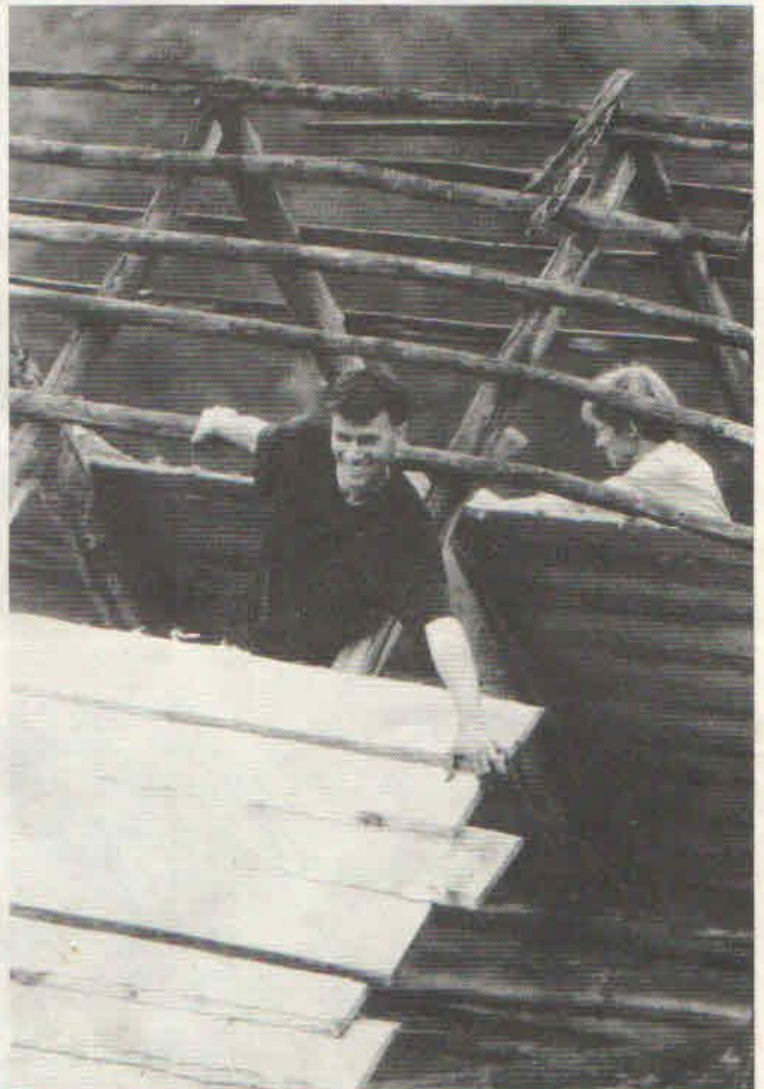
Bolo to veľmi povzbudzujúce zistenie, že v oblasti intenzívne navštevovanej poľovníkmi, dokázala prežiť svorka vlkov.

Medzinárodná spolupráca Lesoochranárskeho zoskupenia VLK s ďalšími stredo-európskymi organizáciami podobného zamerania má síce hlavné zameranie na záchranu prirodzených lesov strednej Európy, ale priateľstvá nadviazané pri obrane lesov pokračujú aj na drevených „stodulkoch“ severovýchodného Slovenska.

A tak sme na našich letných táboroch už privítali aj zástupcov organizácií Hnutí DUHA - FOE (Česká republika), Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot (Poľsko), The Scottish Tree Trust (Škótsko) ako aj zahraničných pomocníkov nepatriacich k žiadnej organizácii.

Na obrázku je jedna z vedúcich postáv Hnutí DUHA, Jan Beránek, ktorého veľká výška nám pri oprave tohto senníka prišla veľmi vhod.

Jeho astronomické znalosti boli využívané pri začiatkoch tvorby terénneho seminára „Gaia - náš domov“.

Podakovanie

Naša srdečná vďaka patrí všetkým, ktorí prispeli k uskutočneniu tohto projektu záchrany senníkov či už svojou prácou, finančnou či materiálnou pomocou, alebo odbornou radou.

Všetky kresby v tomto materiáli nakreslil Robin Rigg, účastník záchrany štelbašských senníkov v roku 1996. Fotografie sú od autorov: D. Balázová, I. Čorný, M. Hudáková, J. Lazorič, J. Lukáč, A. Pavlovičová

SENNÍK Č.14

Doteraz posledný opravený senník je zaujímavý tým, že počas jeho opravy v roku 1997 strhli vlci v jeho blízkosti jedného srnca.

Bolo to veľmi povzbudzujúce zistenie, že v oblasti intenzívne navštevovanej poľovníkmi, dokázala prežiť svorka vlkov.

Medzinárodná spolupráca Lesoochranárskeho zoskupenia VLK s ďalšími stredo-európskymi organizáciami podobného zamerania má síce hlavné zameranie na záchranu prirodzených lesov strednej Európy, ale priateľstvá nadviazané pri obrane lesov pokračujú aj na drevených „stodulkoch“ severovýchodného Slovenska.

A tak sme na našich letných táboroch už privítali aj zástupcov organizácií Hnutí DUHA - FOE (Česká republika), Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot (Poľsko), The Scottish Tree Trust (Škótsko) ako aj zahraničných pomocníkov nepatriacich k žiadnej organizácii.

Na obrázku je jedna z vedúcich postáv Hnutí DUHA, Jan Beránek, ktorého veľká výška nám pri oprave tohto senníka prišla veľmi vhod.

Jeho astronomické znalosti boli využívané pri začiatkoch tvorby terénneho seminára „Gaia - náš domov“.

Podakovanie

Naša srdečná vďaka patrí všetkým, ktorí prispeli k uskutočneniu tohto projektu záchranu senníkov či už svojou prácou, finančnou či materiálnou pomocou, alebo odbornou radou.

Všetky kresby v tomto materiáli nakreslil Robin Rigg, účastník záchranu štelbašských senníkov v roku 1996.

Fotografie sú od autorov: D. Balážová, I. Čorný, M. Hudáková, J. Lazorič, J. Lukáč, A. Pavlovičová